

Олег БЕРЕЗОВСЬКИЙ
(Київ, Україна)

УДК 930.1(477) «19»

**Сучасна вітчизняна історіографія
про пресу українських політичних
партій в Російській імперії
початку ХХ ст.**

На етапі розвитку незалежної самостійної Української держави сучасні вітчизняні історики розгорнули активне дослідження, творче вивчення актуальних проблем минулого України. Вивчення маловідомих сторінок політичної історії України кінця ХІХ – початку ХХ ст. є одним з перспективних напрямів наукового пошуку. Важливою віхою українського національного руху кінця ХІХ – початку ХХ ст. стало утворення національних політичних партій у Наддніпрянській Україні. Перші вітчизняні політичні партії, які виникли на межі ХІХ–ХХ ст. відіграли вирішальну роль у національному самоутвердженні українців. Вони стали могутнім фактором політичної структуризації українського громадянства. Їх виникнення та становлення стало важливою ознакою модернізації громадського життя у Наддніпрянщині, його еволюції у напрямі європейських демократичних тенденцій.

Для українських політичних партій в Російській імперії на початку ХХ ст. було характерним використання преси як одного з найважливіших засобів пропаганди та відстоювання національних вимог українства. Українські періодичні видання в цей період відображали інтереси українського населення, виконували роль громадської і політичної трибуни українства. Тому не дивно, що історія перших українських партій в Російській імперії на початку ХХ ст. та їх періодичних органів викликала значний інтерес у сучасній вітчизняній науці. Зокрема, з метою здійснення фундаментальних досліджень з історії національних періодичних видань у 1992 р. було створено Науково-дослідний центр періодики при Львівській Національній бібліотеці імені В. Стефаника, а також Дослідницький центр історії української преси. Одним із завдань наукових центрів є здійснення координації зусиль всіх заці-

кавлених установ, організацій, окремих дослідників у справі дослідження історії української періодики. Видано десятки випусків “Збірників праць Науково-дослідного центру періодики”, в яких опубліковано ряд наукових розвідок, які в тій чи іншій мірі торкаються й теми діяльності української преси на початку ХХ ст. Одним із проєктів Науково-дослідного центру періодики є створення фундаментальної праці з історії української преси. Робота по дослідженню історії української преси набула системного характеру.

Метою пропонованої статті є комплексний аналіз робіт сучасних вітчизняних істориків, котрі порушували питання історії легальної преси українських політичних партій в Російській імперії на початку ХХ ст. Це зумовлює наступні дослідницькі завдання: здійснити історіографічний огляд наукових праць останніх років та розкрити їхнє значення для переосмислення і доповнення проблеми; визначити особливості стану дослідження проблеми в сучасній вітчизняній історіографії.

Сучасне наукове вивчення історії преси українських політичних партій в Російській імперії на початку ХХ ст. здійснювалось за двома основними напрямками: 1) в межах дослідження узагальнених або суміжних проблем, таких як український національний рух, розвиток української ідеї та державності, історія політичних партій і організацій України, “українське питання” в Російській імперії та ін. 2) розробка окремих питань з історії української преси, зокрема таких, як становлення та діяльність преси українських політичних партій, історія окремих періодичних видань та ін.

Серед низки узагальнюючих праць із згаданої проблематики слід виділити колективну монографію “Нариси з історії українського національного руху”, в якій здійснена перша спроба узагальнення історії українського руху ХІХ – поч. ХХ ст. [30] Особлива увага в дослідженні акцентувалась на висвітленні національного руху в період революції 1905–1907 рр., що піднесло національну свідомість українців і значно поживило громадську діяльність інтелігенції навколо розв’язання “українського питання”. Автори дослідження вказали на роль в цих процесах українських політичних партій та їх друкованих органів. В іншій колективній монографії “Українське питання” в Російській імперії (кінець ХІХ – початку ХХ ст.) автори акцентували увагу на висвітленні антиукраїнської політики царизму, особливо щодо системи освіти і цензури [47–49]. Становленню та діяльності українських

періодичних видань присвячені розділи, підготовлені О. Лисенко [22] та О. Овсієнко [34]. Так, зокрема, в оцінці газет “Громадська думка”, “Рада”, журналу “Рідний край”, щомісячника “Україна” О. Лисенко охарактеризував видання, як пресу української поміркованої інтелігенції, незважаючи на певні ідейно-політичні розбіжності. В той же час автор підкреслив, що національна приниженість українців, розуміння ними того, що вони не зможуть увійти в ті соціальні групи, які вирішують долю Російської імперії й призвело до того, що на сторінках “Ради” та “Рідного краю” загальнодемократичні та загальнолюдські мотиви почали поступатись місцем мотивам національним. В той же час знайти в статтях тогочасної української поміркованої преси ідеї антисемітизму, націоналізму було практично неможливо. Як вказує історик, революційні події 1905–1907 рр. створили підґрунтя для виникнення української преси не лише за мовною ознакою, а й за змістом. Специфіка умов існування українських періодичних видань в цей період відбилась на тематиці публікацій з вирішення національного питання. О.В. Лисенко робить висновки про те, що у 1906–1907 рр. на сторінках української преси ідея автономії України займала центральне місце [22, с. 86–90]. Залучення широких верств принаймні до обговорення на сторінках періодичних видань українського питання викликало живий інтерес у раніше інертних до національного руху громадян, робили з них й не свідомих українців, то хоча б співзвучаючих українській національній ідеї. Саме в цьому полягає роль української преси у формуванні національної ідеї [23].

Окремі аспекти функціонування преси українських політичних партій висвітлено також в підручниках, навчальних посібниках та хрестоматіях [14; 16; 26; 29; 39]. Однак у переважній більшості праць сучасних істориків партійна преса вивчалась крізь призму історії українських політичних партій і організацій кінця XIX – початку XX ст. Так, в колективній праці “Шляхом національного відродження: Національне питання в програмах та діяльності українських партій Наддніпрянщини. 1900–1907” В. Колесник, О. Рафальський та О. Тимошенко роблять висновок про те, що для всіх українських партій було характерним використання преси як одного з найважливіших засобів впливу на національну свідомість українців [18]. Партійні видання охоплювали весь спектр українських політичних партій, відображаючи своїм змістом ідейно-політичну і національну спрямованість, а також відповідні еволюційні процеси в партіях. Щоправда масштаби

видавничої діяльності партій були неоднаковими і обумовлювалися з одного боку репресивними заходами царських властей, а з іншого, наявністю коштів, чисельністю організацій. Окремі партії спромоглися на видання небагатьох своїх газет. Зокрема, УНП видала кілька номерів газети “Слобожанщина”, а УСП – газету “Запоріжжє” та ін. Автори справедливо зазначають, що навіть у часи найбільшого піднесення (1905–1907 рр.) українська партійна преса аж ніяк не користувалася поборжливостю владних структур [18, с. 219].

У монографії О. Сарнацького “Царизм та українські політичні партії (1900–1917 рр.)” в контексті історії українських політичних партій зазначеного періоду автор чимало уваги приділив існуванню легальної партійної преси. Дослідник простежив, що ставлення цензури до легальних видань українських партій на початку ХХ ст. не завжди було однаковим і мало певні особливості. Так, якщо до 1905 р. українське друковане слово в більшості випадків сприймалося цензурою з позиції його заборони, а мовний чинник при цьому відіграв майже головну роль, то надалі самодержавство почало забороняти лише ті видання, які, на його думку, були найбільш небезпечними для існуючого ладу. У період спаду революції уряд знову почав реанімувати агресивно-шовіністичні спрямування щодо легальних українських видань і, в першу чергу, партійних. Видання звинувачували в поширенні так званого “мазепинства” або “українського сепаратизму” [41].

Ряд нових висновків та положень з історії українських партій знаходимо у монографії А.І. Павка “Повчальний досвід вітчизняної історії: Політичні партії і організації у громадському житті України модерної доби” [36]. У дослідженні наведено перелік та охарактеризовано друковані органи партійно-політичних структур Східної Галичини та Наддніпрянщини. Крізь призму історії політичних партій України в на межі ХІХ–ХХ ст. в праці показано місце друкованих органів в діяльності різних партійно-політичних структур.

Про важливу роль періодичної преси у діяльності ліберально-демократичних партій Наддніпрянщини на початку ХХ ст. йдеться у монографічному дослідженні В. Колесника та Л. Могильного [17]. Автори аргументовано доводять, що преса ліберально-демократичних партій в Російській імперії на початку ХХ ст. виступала одним з найважливіших засобів впливу на національну свідомість українців, була помітним чинником у прискоренні національно-політичного руху. Дослідники відзначили, що масштаби видавничої діяльності ліберально-

демократичних партій порівняно з усіма іншими українськими політичними партіями були вагомішими та найбільшими. Ліберальна періодична преса знайшла своїх прихильників практично у всіх регіонах України.

Фрагментарні відомості про партійну пресу також знаходимо у працях Р. Ветрова [3], О. Висоцького [4; 5], О. Голобуцького, В. Кулика [6], В. Головченка [7], С. Донченко [10], С. Наумова [31], В. Стрільця [45], Л. Стромилюк [46] та ін. Періодичні партійні видання в працях вищезгаданих істориків висвітлювалися крізь призму історії українських політичних партій Російської імперії початку ХХ ст.

Окремі аспекти даної проблематики отримали відображення у історіографічних працях І. Демуз [9], А. Заводовського [13], В. Меша [24; 25] та ін. Серед цих робіт в першу чергу слід відзначити монографію В. Меша, присвячену історіографії українського національного відродження 1905–1914 років. В контексті досліджуваної проблеми дослідник висвітлює також деякі аспекти історіографії української преси початку ХХ ст. В монографії автор доводить, що преса була не тільки важливою складовою національно-політичного руху в Україні, а й виступила помітним фактором його прискорення. Тогочасна українська преса далеко виходила за вузькопартійні рамки як в змістовному плані, так і в тому відношенні, хто був її безпосереднім засновником. Однак дослідник допускає ряд неточностей у трактуванні політичної приналежності деяких періодичних видань, робить певні помилки в підрахунках. У цілому автор робить висновки, що порівняно широкий партійний та жанровий спектр українських періодичних видань зазначив високий потенційний ресурс національної журналістики, яка сприяла консолідації національно-патріотичних сил.

Українську пресу як джерело з суспільно-політичної історії України кінця ХІХ – початку ХХ ст. розглядали в своїх дослідженнях Т. Антонченко [1], І. Крупський [20; 21], І. Михальський [27; 28] та ін. Особливої уваги заслуговує монографія І. Михальського, в якій здійснено всебічний аналіз джерел з історії українських політичних партій кінця ХІХ – початку ХХ ст.: розглянута історіографія партійного джерелознавства, визначено особливості формування бази джерел на територіях України, що входили до Російської й Австро-Угорської імперій. В контексті даної проблематики І. Михальський проаналізував партійну пресу, вказавши на її унікальний характер як джерела. Саме преса містить величезний обсяг матеріалів з історії українських по-

літичних партій і національно-визвольного руху, які відсутні в архівосховищах. Історик справедливо зазначив, що при використанні преси як комплексного джерела з історії українських політичних партій необхідно враховувати особливості її існування на початку ХХ ст., зокрема поділ видань на легальні й нелегальні. Перші змушені були публікувати матеріали, що проходили жорстку урядову цензуру, а тому їм притаманне викладення матеріалу “езопівською мовою”. Нелегальна преса мала неприховано опозиційний характер, і в ній ширше представлені матеріали щодо внутріпартійного життя, політичної боротьби з існуючим ладом. На думку І. Михальського, матеріали партійної преси дозволяють проаналізувати найважливіші віхи функціонування українських політичних партій, виявити основні питання внутріполітичної боротьби, з’ясувати міжпартійні відносини; визначити загальну політику урядів щодо українських політичних партій, простежити характер відносин різних класів, союзів, груп населення щодо партій; виявити зв’язки українських партій із державними та громадськими організаціями [27, с. 14–21].

Вивчення української партійної преси здійснювалось не тільки фахівцями з історії українських політичних партій, а й пресознавцями. Так, зусиллями дослідників В. Гутковського [8], А. Заводовського [11; 12], О. Коновець [19], І. Крупського [20], М. Нечиталюка [32; 33], М. Романюка [39], Н. Сидоренко [37; 38], О. Сидоренка [43; 44] та інших [26; 35; 40; 42; 50] зроблено суттєвий крок у напрямі наукового осмислення розвитку української преси початку ХХ століття. Зокрема, викликає великий інтерес дослідження І. Крупського “Національно-патріотична журналістика України (друга половина ХІХ ст. – перша чверть ХХ ст.)”, в якому автор розкриває роль преси в національно-визвольних змаганнях українства [20]. Дослідник звертає увагу на процес створення та розвитку національно-патріотичної журналістики на різних етнічних територіях України. Використовуючи архівні матеріали та малознайомі факти, І. Крупський повертає з небуття чимало імен, а також видань, що сприяли національно-визвольному русі. Автор детально висвітлює процес зародження та становлення української преси на теренах Російської імперії, аналізує тематику та зміст партійних періодичних видань. Вищезгадане дослідження доповнює колективна праця дослідників В. Гутковського, І. Крупського, П. Федоришина “Українська журналістика Наддніпрянщини (ІІ половина ХІХ ст. – 1920): генезис, проблематика виступів, державотворча функція” [8]. Ця праця є однією з найповніших

з історії національної преси Наддніпрянської України за масштабом охоплення фактологічного матеріалу та залучення архівних джерел. Автори приділили значну увагу процесу становлення та організації партійних періодичних видань. Дослідники справедливо зазначають, що оцінка українських періодичних видань з позицій сьогодення не збігається з тими оцінками, що надавали їм їхні сучасники.

Неабияке зацікавлення викликали анотовані покажчики україномовних періодичних видань, складені О. Сидоренко [43; 44]. В них міститься вся українська преса, яка виходила на території Російської імперії у 1905–1907 рр. Автор наводить коротку бібліографічну характеристику кожного періодичного видання, яка базується на основі архівних документів та спеціальної літератури. Характерною особливістю цих досліджень є те, що автор наводить перелік всіх нереалізованих періодичних органів українською мовою, серед яких було чимало і партійних органів.

Окремі аспекти діяльності преси українських політичних партій Російської імперії на початку ХХ ст. розглянуто в дисертаційних дослідженнях. Слід виділити роботи О. Березовського [2], А. Заводовського [11], А. Кобинець [15], С. Семенко [42], що присвячені діяльності окремих періодичних органів. У дисертаційному дослідженні О. Березовського “Українська преса Наддніпрянщини: пропаганда та відстоювання національних домагань (1905–1907 рр.)” досліджено формування системи національних періодичних видань та проаналізовано суспільно-політичні умови, в яких виникла та почала функціонувати україномовна преса [2]. Особлива увага приділяється дослідженню ролі україномовної преси в пропаганді та відстоюванні політичної програми вирішення українського питання. За концептуальними підходами щодо розв’язання національного питання і визначення перспектив державності України, періодичні видання дослідник умовно поділив на дві групи: преса, що відстоювала ідею автономії України та періодика, що пропагувала ідею самостійної української держави. В праці справедливо зазначено, що теза автономного статусу України в складі Росії набула популярності в програмах переважної більшості періодичних органів українських політичних партій. Автор чітко визначив та охарактеризував пресу ліберально-демократичного, соціал-демократичного, національно-радикального спрямування.

Особливої уваги заслуговує дисертаційне дослідження А. Заводовського на тему “Преса української соціал-демократії та українське пи-

тання в Російській імперії на початку ХХ ст.” [11]. В роботі проведено систематичний і узагальнюючий аналіз української соціал-демократичної преси в Російській імперії як цілісного і самостійного явища. А. Заводовський дослідив процес становлення періодики РУП, УСП, УСДРП, Української соціал-демократичної спілки. В праці охарактеризовано маловивчені партійні періодичні видання, зокрема, газети “Боротьба”, “Воля”, “Соціал-Демократ”, “Слово” та інші. Дослідник приходить до висновку, що поява української соціал-демократичної періодики, питома вага якої серед усієї національної преси була досить істотною, суттєво вплинула на розвиток українського руху в Російській імперії на початку ХХ ст. Завдяки їй останній зміг звільнитися від вузьких рамок етнографічного культурництва і розвинути у політичну стадію. Використовуючи пресу, члени УСДРП намагалися розвинути в українських трудящих національні почуття, бажання протистояти ідеям пролетарського інтернаціоналізму й класової боротьби, що репрезентувалися УСДС та РСДРП. З іншого боку, політична одноосібність та нетерпимість до плюралізму, які певною мірою пропагувала соціал-демократична преса, заважала українцям об’єднатися в єдину національно-політичну течію для боротьби за незалежну національну державу.

В дослідженні даної теми є певні особливості. Зокрема, увагу дослідників привертають насамперед ті партійні періодичні видання, які проіснували відносно тривалий час, що обумовлено їхнім більшим впливом на національних рух. Щодо інших періодичних друкованих органів українських політичних партій, то їх історія залишається маловивченою, навіть кількість їх часто вказується невірною.

Хоча суттєвих розходжень у базових положеннях істориків стосовно оцінки української партійної преси майже не існує, однак спостерігаються певні суперечності, поверхневі оцінки, неоднозначні висновки щодо партійної приналежності окремих періодичних органів та ін. Так, наприклад, сучасні дослідники і досі доходять до неоднозначних висновків щодо партійної приналежності першої української газети в Наддніпрянській Україні – “Хлібороб”. На думку В. Гутковського, І. Крупського, П. Федоришина, лубенська газета щодо вирішення національного питання виходила з інтересів УНП [8, с. 43–44]. В. Меша в дисертаційному дослідженні відносить “Хлібороб” до видань УСДРП [24, с. 173]. А.І. Павко стверджує, що “Хлібороб” був друкованим періодичним органом Української селянської партії [36, с. 545]. Сучасні вітчизняні історики об’єктивно вказують, що дати чітку вичерпну оцінку окремим ви-

данням важко, а то й зовсім неможливо. Важко визначити видання й за партійним напрямком, адже заснувати в ті часи орган чисто національно-радикальний чи соціал-демократичний було майже неможливим.

Для останніх наукових досліджень властиве прагнення об'єктивно переосмислити історію українських політичних партій Російської імперії початку ХХ ст. та їх друкованих органів. У цілому дослідження сучасних вітчизняних істориків мають важливу історіографічну значимість, оскільки їхні автори відмовилися від попередніх стереотипів, що панували в радянській історичній науці. Активізація українських політичних партій та поява україномовних періодичних видань розглядались дослідниками як найважливіші засоби впливу на національну свідомість українців. Історики намагались об'єктивно оцінити процес зародження та діяльності періодичних видань українських політичних партій початку ХХ ст. Проведений історіографічний аналіз переконує в тому, що окремі аспекти даної проблематики недостатньо висвітлені і потребують подальшого вивчення. Предметом подальших розвідок може стати дослідження історії партійної нелегальної преси в працях зарубіжних, сучасних дослідників.

Джерела та література:

1. Антонченко Т.В. Періодична преса Києва як джерело вивчення суспільно-політичної історії України (1905–1914 рр.): дис... канд. іст. наук: 07.00.06/ Т. В. Антонченко. – К., 2004. – 206 с.

2. Березовський О.М. Українська преса Наддніпрянщини: пропаганда та відстоювання національних домагань (1905–1907 рр.): дис... канд. іст. наук: 07.00.01/ О.М. Березовський. – К., 2004. – 214 с.

3. Ветров Р. І. Політичні партії України в першій чверті ХХ століття (1900–1925 рр.) / Р. І. Ветров, С. П. Донченко. – Дніпродзержинськ: Поліграфіст, 2001. – 245 с.

4. Висоцький О. Ю. Українські національні партії початку ХХ століття: соціалістичний сегмент (УСДРП та УПСР у компаративістському вивченні) / Олександр Юрійович Висоцький. – Д., 2001. – 160 с.

5. Висоцький О. Ю. Українські соціал-демократи та есери: досвід перемог і поразок / Олександр Юрійович Висоцький. – К.: Основні цінності, 2004. – 272 с.

6. Голобуцький О. Український політичний рух на Наддніпрянщині: кін. ХІХ – поч. ХХ ст.: дослідження / О. Голобуцький, В. Кулик. – К.: Смолоскип, 1996. – 124 с.

7. Головченко В. Від “Самостійної України” до Союзу визволення України: Нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. / Володимир Іванович Головченко. – Х.: Майдан, 1996. – 190 с.
8. Гутковський В. Українська журналістика Наддніпрянщини (II половина ХІХ ст. – 1920 р.): генезис, проблематика виступів, державотворча функція / В. Гутковський, І. Крупський, П. Федоришин. – Львів: ЛА Піраміда, 2001. – 196 с.
9. Демуз І. Політична історія Наддніпрянщини початку ХХ ст. у дореволюційній журнальній публіцистиці / І. Демуз // Вісник Черкаського університету. – 2007. – № 100. – С. 135–142.
10. Донченко С. П. Ліберальні партії України (1900–1919 рр.) / Світлана Павлівна Донченко. – Дніпродзержинськ: Видавничий відділ ДДТУ, 2004. – 379 с.
11. Заводовський А. А. Преса української соціал-демократії та українське питання в Російській імперії на початку ХХ ст.: дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Анатолій Анатолійович Заводовський. – К., 2006. – 201 с.
12. Заводовський А.А. Зародження і діяльність періодичних видань РУП-УСДРП на початку ХХ ст. / А.А. Заводовський // Проблеми історії України (ХІХ – поч. ХХ ст.). – К., 2001. – Вип. II. – С. 180–201.
13. Заводовський А.А. Українська преса початку ХХ ст. як важливий фактор національно-політичного руху: історіографія питання / А.А. Заводовський // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: історичні науки. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2002. – Т. 7 (9). – С. 379–386.
14. Історія українських політичних партій. Кінець ХІХ ст. – 1917 р.: Хрестоматія-посібник / Б.І. Корольов (упоряд.), І.С. Михальський (упоряд.). – К.: Видавництво Європейського ун-ту, 2003. – 562 с.
15. Кобинець А.В. “Громадська думка”/“Рада” (1905–1914 рр.) – перша щоденна українськомовна газета Наддніпрянської України: утвердження національної ідеї: дис... канд. філол. наук: 10.01.08 / Алла Володимирівна Кобинець. – К., 2005. – 222 с.
16. Колесник В.Ф. Політичні партії та суспільно-політичні рухи в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття: Навчальний посібник / В. Ф. Колесник, Л. П. Могильний. – К: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2007. – 279 с.
17. Колесник В.Ф. Українські ліберально-демократичні партії в Російській імперії на початку ХХ століття / В. Ф. Колесник, Л. П. Могильний. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2005. – 244 с.
18. Колесник В.Ф. Шляхом національного відродження: Національне питання в програмах та діяльності українських партій Наддніпрянщини

1900–1907 / В.Ф. Колесник, О.О. Рафальський, О.П. Тимошенко. – К.: Стило, 1998. – 226 с.

19. Коновець О.Ф. Науково-просвітницька преса України XIX – перша третина XX ст. Історія. Теорія. Практика: автореф. дис. ... докт. іст. наук: 00.07.01/ Олександр Федорович Коновець. – К., 1994. – 40 с.

20. Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України (друга половина XIX ст. – перша чверть XX ст.) / Крупський Іван Васильович. – Львів: Світ, 1995. – 182 с.

21. Крупський І. Преса як джерело досліджень національно-визвольних змагань за українську державу (II половина XIX – I чверть XX ст.): Дис. ... докт. іст. наук: 07.00.01 / Крупський Іван Васильович. – К., 1997. – 454 с.

22. Лисенко О. Українська видавнича справа / О. Лисенко // “Українське питання” в Російській імперії (кінець XIX – початку XX ст.). – К.: Ін-т історії України НАН України, 1999. – Ч. 2. – С. 76–109.

23. Лисенко О.В. Роль преси у формуванні української національної ідеї / О. В. Лисенко // Проблеми історії України XIX – поч. XX ст. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2000. – С. 226–227.

24. Меша В. Історіографія українського національно-політичного відродження 1905–1914 рр.: дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Володимир Григорович Меша. – Донецьк, 1996. – 187 с.

25. Меша В.Г. Українське національне відродження 1905–1914 років: (історіографія проблеми) / Володимир Григорович Меша. – К., 2004. – 157 с.

26. Михайлин О.Г. Історія української журналістики / О.Г. Михайлин. – Харків, 2000. – 279 с.

27. Михальський І. С. Джерела з історії українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст. / І. С. Михальський. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 343 с.

28. Михальський І.С. Джерела з історії українських політичних партій кінця XIX – початку XX століть: автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.06 // І. С. Михальський. – К., 2004. – 36 с.

29. Нариси з історії суспільних рухів та політичних партій в Україні (XIX–XX ст.): Навч. посібник / [Малик Я.Й., Вол Б.Д., Гелей С.Д. та ін]. – Л.: Світ, 2001. – 296 с.

30. Нариси з історії українського національного руху / Відп. ред. В.Г. Сарбей – К., 1994. – 189 с.

31. Наумов С.О. Український політичний рух на Лівобережжі (90-і рр. XIX ст. – лютий 1917 р.) / С.О. Наумов. – Х. : ХНУ, 2006. – 344 с.

32. Нечиталюк М.Ф. “Білі плями” у вивченні історії дожовтневої української журналістики / М.Ф. Нечиталюк // Українська журналістика і національне відродження. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 33–38.

33. Нечиталюк М.Ф. Методологічні проблеми історико-журналістських досліджень / М.Ф. Нечиталюк // Українська періодика: Історія і сучасність. – Львів, 1993. – С. 17–21.
34. Овсієнко О. Антиукраїнська цензурна політика / О. Овсієнко // “Українське питання” в Російській імперії (кінець XIX – початку XX ст.). – К.: Ін-т історії України НАН України, 1999. – Ч. 1. – С. 172–201.
35. Олешко Н.П. Український національно-визвольний рух у Галичині на початку XX ст. та українська преса Наддніпрянської України: дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Наталія Петрівна Олешко. – Х., 2006. – 183 с.
36. Павко А. І. Повчальний досвід вітчизняної історії: Політичні партії і організації у громадському житті України модерної доби / Анатолій Іванович Павко. – К. : Плянди, 2002. – 552 с.
37. Періодичні видання Катеринослава та Катеринославської губернії (1838–1917 рр.): Список / Укл. Н.М. Сидоренко, О.І. Сидоренко, О.Д. Школьна – Л.-К., – 1995. – 154 с.
38. Періодичні видання Полтави та Полтавської губернії (1816–1917): Список / Укл. Н.М. Сидоренко, О.І. Сидоренко, О.Д. Школьна. – Львів-Київ, 1996. – 128 с.
39. Романюк М. Українське пресознавство на порозі XXI століття / М. Романюк. – Л., 2000. – 109 с.
40. Самойлов Ф.О. Шляхом національного відродження: українська преса у 1905–1907 рр. / Ф.О. Самойлов // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів, 1993. – С. 123–128.
41. Сарнацький О.П. Царизм та українські політичні партії (1900–1917 рр.) / О.П. Сарнацький. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2006. – 709 с.
42. Семенко С. В. Журнал “Рідний Край” і літературний процес початку XX ст.: дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / Світлана Василівна Семенко. – К., 1999. – 234 с.
43. Сидоренко О. Нездійсненні видання. Анотований покажчик нереалізованих проєктів україномовних періодичних органів кінця XIX – початку XX ст. / О. Сидоренко. – К., 1995. – 100 с.
44. Сидоренко О. Україномовна преса Росії 1905–1907 рр. Анотований покажчик періодичних видань / О. Сидоренко. – К.: АН УРСР, 1987. – 74 с.
45. Стрілець В. В. Українська радикально-демократична партія: витоки, ідеологія, організація, діяльність (кін. XIX ст. – 1939 р.) / Василь Васильович Стрілець. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2002. – 361 с.
46. Стромиліук Л.В. Боротьба таємної поліції Російської імперії проти українських політичних партій (1900–1914рр.): дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Любов Василівна Стромиліук. – К., 2007. – 245с.

47. “Українське питання” в Російській імперії (кінець XIX – початок XX ст.): Колективна наукова монографія : в 3 ч. / [ред. В. Г. Сарбей]. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1999. – Ч. 1. – 1999. – 205 с.

48. “Українське питання” в Російській імперії (кінець XIX – початок XX ст.): Колективна наукова монографія : в 3 ч. / [ред. В. Г. Сарбей]. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1999. – Ч. 2. – 1999. – 487 с.

49. “Українське питання” в Російській імперії (кінець XIX – початок XX ст.): Колективна наукова монографія : в 3 ч. / [ред. В. Г. Сарбей]. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1999. – Ч. 3. – 1999. – 277 с.

50. Яцина О.А. Національно-культурний рух 1907–1914 років і українська преса: дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Олег Анатолійович Яцина. – Х., 2002. – 207 с.

Олег Березовський (Київ, Україна). Сучасна вітчизняна історіографія про пресу українських політичних партій в Російській імперії початку XX ст.

Проаналізовано стан вивчення преси українських політичних партій Російської імперії початку XX ст. у сучасній вітчизняній історіографії. Окреслено процеси, що впливали на стан наукової розробки теми.

Ключові слова: українська партійна преса, політичні партії, український рух, історіографія.

Олег Березовский (Киев, Украина). Современная отечественная историография о прессе украинских политических партий в Российской империи начала XX в.

Проанализировано состояние изучения прессы украинских политических партий в Российской империи начала XX вв. в современной отечественной историографии. Очерчены процессы, которые влияли на состояние научной разработки темы.

Ключевые слова: украинские политические партии, историография, партийная преса, украинское движение.

Oleg Berezovsky (Kyiv, Ukraine). The Ukrainian party press in Russian Empire at the beginning of XX centuries in modern native historiography.

The progress of researches of Ukrainian party press in Russian Empire at the beginning of XX centuries in modern Ukrainian historiography was analysed. The processes are determined which had an influence on the scientific work condition of the theme.

Key words: Ukrainian political parties, historiography, party press, Ukrainian movement.